

El cinquè element

“Dels que primer filosofaren, la majoria pensaven que els principis únics de totes les coses són de naturalesa material. I és que allò del qual estan construïdes totes les coses que són, i a partir de les quals primerament es generen i a la fi es descomponen, per més que canviïn les seves qualitats segueixen essent la mateixa entitat. D'això en diuen l'element, el principi de les coses que són, i d'aquí que pensin que res es genera ni es destrueix, ja que la seva naturalesa es conserva sempre. Igual que tampoc diríem que Sòcrates “es fa”, en sentit absolut, quan es fa formós o músic, ni que es destrueix quan perd aquestes disposicions, ja que el subjecte, Sòcrates, és el mateix.”

Aristòtil, *Metafísica*

En els seus inicis, la humanitat era animista, no feia diferència entre éssers animats o inerts; tots els éssers: animals, plantes, però també muntanyes, rius, roques, fenòmens naturals així com les eines i els objectes quotidians tenien un esperit invisible, tots participen d'una força vital universal. I així fou fins que aparegueren els primers pensadors professionals, els primers filòsofs que es plantejaren, amb la sola llum de la raó, com funciona i de què està fet l'univers. I, com diu Aristòtil, “dels que primer filosofaren, la majoria pensaven que els principis únics de totes les coses són de naturalesa material”.

Tales de Milet, (625 – 546 aC) un dels set savis de la Grècia Antiga, és considerat el primer filòsof d'Occident en proposar explicacions racionals al funcionament de la natura i a l'origen de l'univers. Tot i que no va deixar res escrit, el seu pensament, conegut mitjançant els seus deixebles, va establir que l'aigua, ésser animat que es mou sol i fa germinar les llavors, era la substància bàsica que alimenta totes les coses. Fins i tot va suggerir que tota la Terra surava en aigua.

Anaxímenes de Milet, (590 – 524 aC) deixeble de Tales, proposà que més que de l'aigua, la natura es genera a partir de l'aire el qual, per condensació, forma núvols, que al seu torn es condensen en aigua: que pot esdevenir sòlida, que esdevé terra que es condensa en forma de pedres i minerals. I a la inversa, les pedres es desfan en terra, en aigua, en núvols, en aire i aquest esdevé foc.

Per **Heràclit** (535 – 484 aC) la vida és canvi fins al punt que tot és i no és alhora, fins al punt que la raó fracassa en l'intent de copsar una realitat sempre canviant: el foc és el responsable dels canvis constants de la natura. I finalment, per **Jenòfanes** (580 – 475 aC) el principi i la fi de totes les coses era la terra. En la seva línia, **Parmènides** va contradir Heràclit en considerar que res no canvia, el canvi és una il·lusió dels sentits, tot és estable i subjecte a les regles de la raó. Així, en una deriva cada cop més materialista, el “tot és u”, la visió primitiva holística, es va fraccionar

primer en els quatre elements, o substàncies primordials, fins que **Empèdocles** (495 – 435 aC) en feu una síntesi en considerar que eren tots quatre els que, barrejats en diferents combinacions, donen lloc a totes les coses: l'amor impulsaria la barreja, i l'odi la separació.

La quinta essència

[L'èter] "és un element primordial en forma de calor o esperit igni, de consistència material subtil, que està present en tot l'univers, dotant-lo de moviment, comunicant les seves parts i que pot tant deformar com descompondre qualsevol substància natural."

Apol·loni de Tiana, *De secretis naturae*, s.l

Aristòtil (384 – 322 aC) hi va incloure un cinquè element, l'èter, substància de la que ja es parlava des de temps presocràtics com un dels elements constitutius de l'univers: era la substància brillant que respiraven els déus, ben diferent de l'aire pesat que respirem els mortals. Per aquest filòsof, l'èter és la substància subtil, lleugera, perfecta, indestructible, gairebé divina, que constitueix el món supralunar, mentre que el món sublunar està format per la combinació en diferents proporcions dels quatre elements: terra, aigua, aire, i foc.

L'èter seria, doncs, una substància sense pes, celestial, que a la manera d'un fluid penetra en el món sublunar, i ocuparia tots els espais buits de la natura i també del cos humà, ja que el buit no existeix ni pot existir, per una raó de pes: només existeixen les coses que són. Aquesta idea de que la natura avorreix el buit, que tot és matèria, es va mantenir més de dos mil anys, és l'*horror vacui*. L'èter seria doncs la substància primordial, en paraules d'Aristòtil, de la que emanaria tota vida, esdevenint així l'autor de referència d'un monoteisme filosòfic en el que l'alè dels déus de l'Olimp seria adaptat per la teologia jueva i després la cristiana i la musulmana.

Durant l'**Edat Mitjana** aquest cinquè element material va ser anomenat *quinta essentia*, i va ser recuperat a finals del XIX per Maxwell com a medi material de suport a l'ona lluminosa. La idea de l'èter, com tants altres conceptes aristotèlics, ha resistit el pas dels segles, i no només ha dominat el camp de la ciència, sinó també el de l'alquímia, el misticisme i l'ocultisme.

Ha tingut, però, els seus moments crítics, sobretot en el segle XVII. Un bon revés el va donar **Copèrnic**, quan el telescopi va mostrar una superfície lunar ben abonyegada, res a veure amb l'esfèrica perfecció atribuïda al món supralunar. La llei de la gravitació universal de **Newton** va demostrar un moviment dels astres que poc tenien a veure amb la dinàmica aristotèlica. Però sobretot, l'estocada a l'*horror vacui*

el va donar el senzill experiment de **Torricelli** del 1644, que va demostrar alhora que el buit existeix i l'aire pesa.

Sembla que, a partir dels treballs en l'acceleració d'hadrons, s'ha confirmat científicament l'existència d'aquest cinquè element, i s'ha rebatejat l'èter com a "Camp de Higgs". I així, anar-hi anant.

Cap a una nova concepció de la matèria

En l'actualitat, els elements no són quatre ni cinc, sinó més d'un centenar, la combinació dels quals constitueix tot el que existeix. De manera que, fins i tot organitzada en estructures tan complexes com les cèl·lules, la matèria està composta per molècules, que alhora estan constituïdes pel centenar d'àtoms agrupats a la taula periòdica dels elements químics. Això sí, en proporcions molt desiguals; gairebé la meitat de la massa de l'escorça terrestre són àtoms d'oxigen, així com el 65% del cos humà i el 20% de l'atmosfera. Som ben bé fills de la terra, només que el nostre oxigen està pastat amb àtoms de carboni (18,5%) i d'hidrogen (9,5%), i en menys quantitat, nitrogen (3,2%) o calci (1,5%), mentre que el de la terra ho està amb silici (27,7%), alumini (8%), ferro (5%) i calci (3,6%). Pel que fa a l'univers, el 99,9% són àtoms d'hidrogen (88,6%) i heli (11,3%).

La matèria, tal com la coneixem, presenta tres estats segons el grau d'agregació de les seves molècules: sòlids, líquids i gasos. Aquests tres estats, però, suposarien només el 1% de la matèria de l'univers. La resta, el 99%, està en forma de plasma, que no és ni sòlid, ni líquid, ni gas, i és la matèria del sol i les estrelles, l'hidrogen i l'heli.

Einstein va demostrar que matèria (massa) i energia són intercanviables. $E=mc^2$ és la senzilla fórmula matemàtica que les relaciona, i el principi físic revolucionari amb qual les centrals nuclears i les bombes atòmiques generen una energia descomunal amb tan sols uns petits grams de matèria. La ciència accepta la conversió de la matèria en energia, però la possibilitat de coexistència no és clara. La matèria és matèria fins que ho deixa de ser, transformant-se en energia: matèria i energia segueixen sent conceptes separats. Igual que un líquid pot transformar-se en vapor, la matèria es pot transformar en energia, però per trobar un model científic que accepti una dualitat natural d'ambdós conceptes ens hem de endinsar en la mecànica quàntica.

El gran físic Stephen Hawking es va adonar que la dèbil radiació provinent dels forats negres no tindria explicació si no fos per una continua creació de parelles partícula-antipartícula en l'èter. Els forats negres tenen una força gravitatòria tan gran que ni tan sols la llum els escapa. Així com la terra manté l'atmosfera al seu voltant, els forats negres ho mantenen tot, fins i tot la llum, empassant-s'ho tot i engreixant-se en el procés. Emeten, però, una radiació degut a la separació de certes partícules de les

seves antipartícules en la perifèria. Aquesta separació és per pura casualitat, en la perifèria del forat negre, l'anomenat *horitzó de successos*, on certes parelles de partícula-antipartícula resulten separades quan una d'elles cau dins del forat negre mentre l'altre es manté fora, deslligada de la seva parella empassada pel forat, i emetent energia degut a la desaparició de l'enllaç que les mantenia unides. Aquesta explicació un tant enrevessada contempla un canvi constant de matèria a energia, partícula-antipartícula en el teixit que forma el buit o èter, i es manifesta de manera científicament observable en els forats negres, ben lluny de nosaltres. És una mena de pols continu a l'èter; l'analogia partícula-antipartícula amb el yin i el yang és reveladora. El fet que la ciència només sigui capaç de confirmar el yin-yang en zones remotes de l'univers i no al nostre entorn més proper, inclòs el propi cos humà, no vol pas dir que no existeixi. És ben curiós que la física hagi hagut d'arribar tan lluny, i amb tant retard, per adonar-se'n d'un concepte que la filosofia oriental contempla com un dels seus pilars des de fa mil·lennis.

Marcello M. Ghiglia

Així, segons la física moderna, el buit no tant sols no estaria buit, sinó que tindria un enorme potencial d'energia; tanta, que s'afirma que si es pogués convertir en matèria la que hi cap en un didal, igualaria tota la que hi ha a l'univers. Font infinita d'energia disponible arreu, pot ser també energia guaridora.

Sota aquesta nova perspectiva, la matèria estaria feta de llum, i l'aire, el foc, la terra i l'aigua serien manifestacions de diferents densitats de la llum, ja que sembla ser que per cada partícula material hi ha deu milions de fotons.

Aquests avenços de la ciència suposen un cop molt dur per una cultura tant materialista com la nostra. I és que la matèria pràcticament no existeix, és una manera de veure: el que veiem no són més que condensacions d'energia. A mesura que el microscopi augmenta la potència, s'ha vist que la matèria en sí està buida, ja que suposant que el nucli de l'àtom fos de la mida d'una pilota de basquet, l'electró més proper seria una moneda orbitant a més de 30 km. Cada àtom és com un sistema solar, no és més que un camp electromagnètic, tal com afirmaven els xinesos. No som res.

EL Qi i l'èter

L'home es modela sobre la Terra
la Terra es modela sobre el Cel
i el Cel es modela sobre el Tao.
Lao Tze, 25

Val a dir que la resta de civilitzacions i cultures del planeta han estat al marge d'aquestes especulacions. Si bé totes s'han interessat per l'origen i naturalesa de l'univers, primitivament es representaven mitjançant figures mitològiques o heroics llegendaris. La civilització ho va estudiar sota un angle més racional, però amb lògica ben allunyada de la Occidental, i que resulta de considerar el món a base de polaritats complementàries, en comptes del conceptes excloents que la nostra cultura ha heretat de la lògica aristotèlica, segons la qual les coses són com són, i una cosa no pot ser A i no A al mateix temps.

En la concepció del món xinesa no existeix creador ni primeres causes: tot el que ara existeix sempre ha existit, però en un principi estava tot confós, sense forma. L'univers tal com el coneixem començà el dia en que aquesta nebulosa informe es va dividir en dos aspectes oposats (que denominen yin i yang) els quals, alhora, es van dividir en dos, i cadascun d'ells de nou en dos... fins donar forma al món. És un procés molt similar al que avui coneixem de desenvolupament de la vida: d'una única cèl·lula, per divisions successives, conforma l'embrió que es seguirà desenvolupant a base de divisions fins a la vida adulta. Així, el Tao és la matèria immaterial de la que s'ha diferenciat el cosmos, i el yin i el yang són com la sístole i la diàstole de l'univers, el batec de la natura. En la civilització xinesa, el cinquè element es coneix com a Qi.

Així ho s'explicava a l'article *La energia vital*, publicat a la Revista *Yogaworld*:

<http://masgrau.net/es/portfolio/la-energia-vital-yogaworld-7-otono-2008-2/>

“Lo que los orientales entienden por energía, que en China denominan *qi* y en la India *prana*, es un concepto completamente ajeno a nuestra forma de pensar. Desde Occidente, no resulta fácil entender esta noción, porque hemos separado siempre la materia de la energía, y a partir de esta dualidad, consideramos el uno como opuesto del otro. Qi o prana incluyen por una parte la materia y por la otra la energía; es la energía a punto de materializarse, o la materia a punto de hacerse energía. Es una energía material, como una vibración en la materia.

Es decir, que el concepto tradicional oriental coincide con la conclusión a qué ha llegado la física, de que **la realidad última de la materia está en este juego entre materia y anti-materia**; un universo vibracional, en el que todo son partículas en movimiento, unas a muy baja frecuencia, como los minerales o la materia inorgánica, y otras con un movimiento más rápido, en la vida vegetal y animal. Por eso, sería recomendable no traducir los conceptos orientales de qi y prana por energía, ya que esta palabra se entiende siempre por oposición a la materia, mientras que los conceptos orientales permiten liberar el lenguaje del materialismo que impregna nuestra cultura. **Del mismo modo que no existe diferencia esencial entre materia y energía, tampoco la hay entre cuerpo y espíritu**, ya que todo cuanto existe comparte la misma naturaleza, con una amplia gama de matices que va de lo más denso a lo más

sutil, como el mismo elemento agua puede adquirir diferentes estados: sólido, líquido y vapor. Más que energía, el qi es una sustancia, común a todo cuanto existe; al unirse el qi de la Tierra y del Cielo, da lugar a todas las cosas, del mismo modo que del qi del padre y de la madre nace un nuevo ser.”

Ésser i no ésser sorgeixen del mateix fons I aquest fons únic s'anomena foscor;
Enfosquir aquesta foscor, vet ací la porta de la clarividència.
Lao Tze

El cinquè element en medicina

Veure-ho tot en una unitat primordial, encara no diferenciada,
o veure-ho tot des d'una distància tal que tot es refongui en una unitat,
vet ací la veritable intel·ligència.
No ens ocupem de distingir, sinó en veure-ho tot en l'unitat.
Chuang Tzu

Del cinquè element, ja se li digui èter, quintaessència, plasma o qi, el realment important des del punt de vista de la salut és que posa de manifest una visió del món unitària. La nostra ciència ha excel·lit en la visió analítica de la realitat, però ha tingut sempre grans mancances a l'hora de fer-ne una síntesi. Quan Occident vol considerar l'unitat l'ha d'elaborar a partir de les diferents parts, però mai és el mateix confeigir un objecte esmicolat. Mentre que la visió de la realitat com un continu parteix de una unitat subjacent tot i observar-ne determinats aspectes i formes. Aquesta visió de la realitat com un continu seria un salt qualitatiu per totes les ciències, però molt especialment per la ciència mèdica, molt ancorades encara en paradigmes mecanicistes i disgregada en especialitats.

Una de les repercussions d'aquest enfoc unitari seria alliberar-se de la limitació de raonar i actuar només a partir del que es pot mesurar.

La realitat és massa complexa per què la ment humana pugui abastar-la. Com deia Zhuangzi, (s. IV a.C.): “La nostra existència té un límit, els coneixements, no. Basar-se en el que és limitat per aconseguir el que no ho és, vet aquí el que és perillós.” Si la nostra ment és molt més limitada que l'objecte que pretén copsar, l'únic que podem fer és apropar-nos-hi, reconeixent així que és molt més el que s'ignora que el que se sap.

Des de la consciència de la totalitat, canvia la visió de la malaltia i del malalt; en el sentit que sempre és més el que està bé, que no pas el que està malament. Igualment

canvia l'estratègia terapèutica, que en comptes de limitar-se a lluitar contra la malaltia, prioritza afavorir la salut.

Segons la terapèutica oriental, no té cap sentit esquarterar la medicina en diferents especialitats, ni tampoc la consideració tant corrent de que dos fenòmens que coexisteixen en el temps i en la mateixa persona no tenen res a veure. De la mateixa manera, no tindria sentit aïllar la malaltia del malalt, el cos de la ment, i centrar-se en la patologia, deixant a banda tot allò que funciona bé en general, que és la major part, i sobretot, obviar la seva capacitat de guarir la disfunció. Una gran mancança de la medicina, quan fa més d'un segle del desenvolupament de la física quàntica.

D'aquesta manera es podria transcendir el concepte de linealitat del món sublunar d'Aristòtil, en el sentit d'alliberar-nos d'aquest seguit de causes i efectes que encara avui encadenen el nostre pensament. La línia recta és virtual, no existeix en la natura, és una abstracció creada per l'home: la vida, com els camins, està plena de revolts i de pujades i baixades.

En la salut és fonamental no tant la descripció del que hi ha, de la matèria inert, com l'observació i el coneixement del moviment de la vida, que està en canvi constant. En la mesura que tot és u, un petit canvi repercuteix en tot el sistema. En la recuperació de la salut, la capacitat d'actuar sobre el que s'entén per energia té més potencial que actuar sobre la pròpia matèria, doncs és més difícil actuar sobre el que ja té forma. Així ho van entendre els antics xinesos, que consideraren la vida com a resultat del que s'ha traduït, per analogia, com els cinc elements (foc, aigua, terra, fusta i metall). Però, de fet, no són entitats materials, sinó símbols dels cinc moviments del cicle de la natura, que permeten descriure la fisiologia humana i corregir-ne els seus desajustos.

El cinquè element, el qi, el prana, l'èter o com se'l vulgui anomenar, és el que ens permet entendre l'univers com una unitat, de la qual en formem part els éssers humans; estem sotmesos als camps electromagnètics de la terra, i fins i tot les nostres partícules materials són producte del reciclatge de la natura. Cap dels nostres àtoms s'està més d'un any en l'organisme; des del punt de vista material també som un flux de natura.

Si es considera tot com un contínuum, es pot actuar també sobre els aspectes més subtils, en una medicina autènticament preventiva.